

ІСТОРИОГРАФІЧНІ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Валентина СМІРНОВА*

Колекція документів з архіву члена ОУН А. Михалевича: перші результати історико-археографічного опрацювання

У статті подано опис та перші результати історико-археографічного дослідження колекції документів учасника українського національно-визвольного руху Андрія Михалевича, яку в 2010 р. передано на збереження до Національного музею історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.

Ключові слова: архівна справа, музейна справа, УПА, ОУН, національно-визвольний рух, Західна Україна, Волинська область, Рівненська область.

Відкриття недоступних раніше фондів, зокрема Галузевого державного архіву Служби безпеки України, значно розширило можливості дослідників українського визвольного руху, про-

---

* *Смірнова Валентина Ігорівна* — старший науковий співробітник Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.».

те ще багато його сторінок залишаються серед маловідомих і нез'ясованих. Одна із головних тому причин — недостатність джерельної бази. Віднедавна почастішали повідомлення про віднайдення архівів з автентичними документами ОУН і УПА, що були свого часу надійно заховані. Слід зазначити, що така практика для керівних структур повстанського руху була вимушеною, адже вони не мали можливості тримати при собі великі комплекси діловодно-поточної документації. Зокрема, відомо про так званий «Озернянський архів», знайдений у с. Озерна Зборівського району на Тернопільщині, який зберігається в Державному архіві Тернопільської області¹. До фондів Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.» у 2010 р. надійшов «архів “Коса”» — колекція документів одного з діячів національно-визвольного руху Андрія Сергійовича Михалевича, яку було заховано приблизно наприкінці 1940-х рр. на кордоні Старовижівського і Ратнівського районів Волинської області й «розконсервовано» майже через сорок років за ініціативи колишнього станичного Й. М. Шиманського. Для Йосипа Михайловича головним було виявити матеріали про двох синів, які в повоєнні роки брали участь в операціях однієї з місцевих боївок. Активно долучилися до опрацювання архіву й односельці. Через декілька років Й. М. Шиманський пішов із життя. У 2008 р. голова Рівненської обласної організації Всеукраїнського братства ОУН–УПА О. Тищенко передав «архів “Коса”» до Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.». На цей час його стан наближався до критичного: сотні розпорошених, ушкоджених вологою рукописних, машинописних, друкованих аркушів, часто зліплених у суцільну паперову масу. Унікальні матеріали вимагали негайної реставрації, що її висококваліфіковані музейні фахівці проводили протягом майже півтора року. Згодом розпочався процес ретельного опрацювання, аналізу та систематизації документів.

Передусім дослідники почали з'ясовувати біографічні дані про самого «Коса» — А. С. Михалевича. Докладну інформацію

---

¹ Див.: Архіви України. – 2005. – № 1/3 (січень–червень). – С. 513–534.

про цього діяча національно-визвольного руху містять матеріали ГДА СБ України². Андрій Сергійович Михалевич («Кос», «Денис», «13», «73», «132») народився у 1918 р. на хуторі Хочете біля села Замшани на Волині. Був членом ОУН. Із 1942 р. перебував на нелегальному становищі. У 1945 р. керував боївкою УПА у Старовижівському районі. З 1946 р. — провідник Старовижівського районного проводу ОУН. У 1947–1948 рр. очолював провід надрайону. Із 1949 р. — заступник провідника, референт служби безпеки Ковельського окружного проводу ОУН. 8 грудня 1951 р. разом зі своїм охоронцем «Ярославом» загинув у бою зі співробітниками радянських органів держбезпеки біля села Ново-Червище Камінь-Каширського району Волинської області. Нагороджений Срібним хрестом заслуги на підставі постанови УГВР від 15 червня 1952 р. і наказу ГВШ/КГ УПА ч. 1/52 від 20 червня 1952 р. (посмертно)³.

В архіві тимчасового зберігання ГДА СБ України м. Луцька містяться справи на родичів А. С. Михалевича, депортованих у 1946 р. на спецпоселення до Удмуртської АРСР (Російська Федерація)⁴. Це його дід — Йосип Данилович (1860 р.н.), батько — Сергій Йосипович (1890 р.н.), мати — Мотря Терентіївна (1895 р.н.), сестри — Єфимія (1931 р.н.) й Анастасія (1938 р.н.), брат — Григорій (1936 р.н.). Усіх їх було реабілітовано прокуратурою Волинської області в 1993 р. Того ж року реабілітували дружину — Наталію Яківну (1920 р.н.) і сестру Ольгу (1929 р.н.). Як члени ОУН Наталія у 1946 р., Ольга — у 1948 р. були засуджені на 25 років ув'язнення у виправно-трудових таборах. Сест-

² Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі — ГДА СБ України), ф. 2, оп. 98, спр. 4, т. 1, арк. 223–257 (доповідна записка управління МДБ УРСР по Волинській області від 5 січня 1952 р.); ф. 13, спр. 372, т. 80, арк. 334–347 (оглядова довідка Управління КДБ при Раді Міністрів УРСР від 4 квітня 1960 р.).

³ Манзуренко В. Лицарі Срібного хреста заслуги // Український визвольний рух. – № 8. – Л., 2006. – С. 294–295.

⁴ Фонди Національного музею історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. (далі — Фонди НМІВВВ), НД-28239 (лист № 24/5-1576 директора ГДА СБУ до дирекції Меморіального комплексу, 07.08.2009 р.).

ра Марія (1925 р.н.), член ОУН («Веселка»), загинула у 1949 р.⁵ Відомо, що родичів А. С. Михалевича депортували в Удмуртську АРСР згідно з постановою Особливої наради НКВС УРСР від 15 лютого 1946 р. Але в листі про вивезених до Сибіру трохи інше датування:

«Родина Михалевичів: Йосип VI.1945 р., Сергій XII.1945 р., Матуна, Юхима, Гриць, Настя»⁶.

Згадки про «Коса» трапляються в деяких документальних виданнях, зокрема «Короткому нарисі політичної кризи в ОУН на ПЗУЗ, яка витворилася з приходом большевиків в 1944–1946 рр.» (20 лютого 1947 р.):

«Зимою 20 повстанців згинуло, а ті, що лишилися, виказалися весною слідує: Кос (рай[онний] пров[ідник] Старовижівського району) та з ним 6-ох повстанців нав'язалися з Ярим на початку м-ця травня 1946 р. і на сьогодні чесно вив'язуються з наложених на них обов'язків»⁷.

Отож, «Дубовий» (І. Литвинчук), керівник крайового проводу ОУН на ПЗУЗ, автор цього документа, чітко зазначав, що «Кос», як провідник району, розпочав активну діяльність із травня 1946 р.

У доповідній записці командування 81-ї стрілецької дивізії внутрішніх військ НКВС Українського округу від 6 лютого 1948 р. теж збереглися окремі згадки про «Коса»:

«Волынская область. В подчинение Краевого провода ОУН Дубового входят: в Старо-Выжевском районе районный провод ОУН “Кос” — 4 чел. В подчинение “Коса” входят: Боевка “Ярема” — 4 чел. Боевка “Кравченко” — 3 чел. Боевка “Максим” — 4 чел.»⁸.

⁵ Фонди НМІВВВ, НД-28240 (лист № 24/5-1412 директора ГДА СБ України до дирекції Меморіального комплексу, 15.07.2009 р.).

⁶ Там само, КН-247225.

⁷ Літопис Української повстанської армії: Нова серія. – Т. 8: Волинь, Полісся. – К.; Торонто, 2006.

⁸ *Сергійчук В.* Український здвиг: Волинь: 1939–1955. – К., 2005. – С. 621–622.

«Коса» вдалося ідентифікувати авторам часопису «Однострій». На повстанській світліні, датованій кінцем 1940-х рр., він поряд зі своїм охоронцем «Ярославом»⁹.

Крім того, під час пошуку біографічних даних виявилось, що А. С. Михалевич переважно відомий як «Кос». Тим більшою несподіванкою стало те, що в його колишньому архіві не виявлено жодного документа за цим псевдо — є лише «Денис» і «13». Цікаві відкриття очікували дослідників і щодо назви надрайону. Згідно з документацією ОУН, із другої половини 1946 р. до Ковельської округи входили Камінь-Каширський, Ковельський, Любомльський, Рафалівський надрайони¹⁰. На жаль, більш конкретної інформації про склад цих підпільних структур немає. За документами колекції виявилось, що з квітня 1947 р. «Денис» очолював надрайон, до якого входили Старовижівський і Ратнівський райони, а з осені 1947 р. (можливо, із вересня) до попередніх двох додалися ще чотири — Головенський, Заболотянський, Любомльський і Шацький. І саме з цього часу А. С. Михалевич змінив псевдо з «Дениса» на «13». Виходячи зі складу районів цілком можливо припустити, що цей надрайон мав назву Любомльського, проте в документах маємо лише одну, закодowaną, назву — «Балка».

Загальна характеристика колекції

Хронологічні рамки її охоплюють 1943–1949 рр. Це — 194 одиниці документальних матеріалів (із них майже третина — фрагменти) діловодної документації: Старовижівського районного проводу (травень 1946 – березень 1947 рр.), Старовижівського надрайонного проводу (квітень–серпень 1947 р.), надрайону «Балка» (вересень 1947 – початок 1949 рр.).

Склад колекції за належністю та характером умовно можна розподілити таким чином:

⁹ Див.: Музичук С., Марчук І. Українська повстанча армія. – Рівне, 2006. – С. 30; Армія безсмертних: Збірка повстанських світлин. – Л., 2003. – С. 148; Літопис Української повстанської армії: Нова серія. – Т. 8. – С. 1324.

¹⁰ Вовк О. Короткий нарис діяльності УПА та її запліла на ПЗУЗ і в прилеглих регіонах у 1943–1946 рр. // Український визвольний рух. – №8. – С. 220.

- нормативні матеріали «зверхників», які датовано 1946–1947 рр. (4 одиниці): проект рекомендації про встановлення військових ступенів в УПА (Головний провід ОУН, Головнокомандування УПА); інструкції про складання — суспільно-політичних звіту, огляду, а також споминів про боротьбу в ОУН і УПА (Головний осередок пропаганди та інформаційної служби ОУН на ПЗУЗ, ГОПС);
- звітна документація «Дениса» та «13» (травень 1946 – початок 1949 рр., 117 одиниць): конспекти, зведення, списки, справи, характеристики, протоколи допитів, акти обвинувачень, різноманітні звіти, суспільно-політичні огляди, інформації до звітів, оглядів;
- звітна документація низового апарату Старовижівських районного і надрайонного проводів (травень 1946 – травень 1947 рр., 50 одиниць): листи, зведення, повідомлення, інформації;
- вишкільна та популярна підпільна література Головнокомандування УПА, ГОПС, низового пропагандистського апарату за 1943–1948 рр. (23 одиниці): підпільні книжки, листівки, брошури, журнал «До зброї» (ч. 2, серпень 1943 р.).

Отже, більшість матеріалів стосуються 1946–1948 рр. Як відомо, саме у цей час збройне протистояння на західноукраїнських землях набуло нових рис. З одного боку, керівні структури ОУН і УПА з 1946 р. обрали тактику переходу від повстанських, наступальних до глибоко підпільних, оборонних дій, де провідне місце відводилося політико-пропагандистській роботі та службі безпеки. З іншого, відповідно, керівники радянських силових структур почали надавати більшої уваги проведенню спецоперацій, ефективнішому залученню агентури з середовища націоналістичного підпілля та пропагандистській роботі.

Отже, звернімося до найбільш змістовного й цікавого, того, що попри фрагментарність та уривчастість дає уявлення про найголовніші матеріали з представленої колекції.

Нормативні матеріали

У колекції їх обмаль. Найбільший інтерес становлять ті, що стосуються регламентації процесу підготовки звітної документації. Від інструкції про «складання суспільно-політичного звіту» та «суспільно-політичного огляду» збереглися лише фрагменти, але й вони дають певне уявлення про масштаб і напрямки роботи районних провідників.

«Суспільно-політичний звіт» мав складатися з двох розділів із пунктами та деталізованими підпунктами, схема його виглядала так:

I. Рух ворожих збройних сил: 1. Червона армія. 2. Полонені. 3. МГБ–МВД. 4. Погранвійська МГБ. 5. Істребки. 6. Міліція і самооборона. 7. Узброєння. 8. Агентура і секоти. 9. Агентурні групи.

II. Терор і репресії большевиків: 1. Де й коли проведено: а) акції. б) облави. в) засідки. г) провокативні рейди. д) вивіз на Сибір, Донбас, арешти і т.п. 2. Які підрозділи МГБ–МДБ чи формації ЧА брали участь: а) МГБ-МВД; б) ВВ — внутрішні війська; в) ВБ — винищувальні батальйони. г) ВВ МВД; д) ПВ МВД; е) істрибки; є) узброєна адміністрація; ж) міліція; з) червоноармійські формації. 3. Внаслідки більшого терору: а) жертви в людях¹¹; б) матеріальні втрати; в) арештоване, побито; г) змушено заагожоване до співпраці; д) при помочі терору переведено радянській владі».

«Суспільно-політичний огляд» передбачав складання інформації не лише про «рух ворожих сил» та «терор большевиків», що відбувалися на конкретному терені — додавалися такі позиції: «партком — комсомол», «адміністрація», «пропаганда», «церковне життя», «освіта», «стан здоров'я», «робітничі маси», «селянські маси», «рух населення», «національні меншини»¹².

У звітах значна увага приділялася складанню «культу героїзму Української національної революції», у тому числі «за допомогою віршів, а наді все пісень». Про важливість увічнен-

¹¹ Фонди НМІВВВ, КН-247242, Д-55474.

¹² Там само, КН-247167.

ня пам'яті революціонерів, складання історії різних осередків ОУН, підрозділів УПА йшлося в інструкції про підготовку споминів, датованій вереснем 1946 р.¹³

Звітна документація «Дениса», «13»

А. Поточні матеріали, що висвітлюють роботу пропагандистського апарату.

Із «Загальних відповідей», що в пакеті звітних матеріалів за I квартал 1947 р. (датовано 15 березня 1947 р.), дізнаємося:

«В зв'язку з суворою зимою і великими большевицькими акціями було неможливо переводити вишколи, лише переписувалася та висилалася література, яку самі вони перечитували. Перечитали майже всю літературу, крім “Землезнання України” [...]. Вишколи провадилися мною і Гармашом (фельдшером). Пророблено “Землезнання України” (курс I), “Процес творення суспільно-політичної організації в українській історії” і “Ідеологічний вишкіл” на підставі конспектів, яких висилається в залученню. Матеріали засвоєні на 50%: “Вірую” перероблено все. “Декалог” і “13 прикмет характеру Українського Націоналіста — революціонера” вивчено напам'ять, засвоєння пройденого і приступлено до вивчення напам'ять “44 правила життя”»¹⁴.

Згідно із «Залучником» (датовано 15 березня 1947 р.), конспектів повинно бути три. У колекції представлено три конспекти «Дениса», один із них — чернетка від 1946 р.¹⁵ Не вистає того, де А. С. Михалевич записав тексти праць «Процес творення...» та «Ідеологічний вишкіл». У чистовику є й робочі записи. Наприклад, «План праці», згідно з «Програмою», яку датовано 1947 р.¹⁶ До вишкільних дисциплін входили: ідеологія, історія, географія, арифметика, політзаняття, читання, писання. Усього вояки навчалися «7 годин кожного дня, виключую-

¹³ Фонди НМІВВВ, КН-247166.

¹⁴ Там само, КН-247185, Д-55417.

¹⁵ Там само, КН-247190–247192, Д-55422–55424.

¹⁶ Там само, КН-247189, Д-55421.

чи перерви». У датованому березнем «Організаційному звіті» за I квартал 1947 р. йдеться, що за участю провідника «Дениса»

«було проведено 10 вишколів (усього по терену — 17), організаційних сходин — 4 (усього по терену — 6)»¹⁷.

Можна припустити, що така кількість «організаційних сходин» саме по «низових клітинах» терену була, передусім, пов'язана з підготовкою акції зриву виборів до Верховної Ради УРСР. Зокрема, в інформації «Дениса» «Про вибори» (на жаль, лише фрагмент) зазначалося:

«Кандидатуру в депутати вибиралося в такий спосіб: в с. Велимчі зібрали збори дня 4.II.1947 р., деяких дядьків виводили на двір і там йому наказували, а грамотному давали записку, з якою він був змушений вернутися до приміщення зборів і прочитати перед людьми всіх депутатів [...], а після цього всі согласні. Вибраних сільських депутатів з приміщення зборів не відпустили доти, поки не під'їхали фіри і повезли їх у район, де відбулися збори сільських і районових депутатів, на яких обрано Комісарика, якого портрет з автобіографією пересилається в залученню.

День виборів до Верховної Ради УРСР (9.II.1947 р.) проходили у великому напруженні. Всі відділи районкової управи зобов'язалися виконати свої роботи, положену партією і НКВД, на 100%, а то і більше, [...] відділ народної освіти, [...] НКВД і частини якогось війська шаліли в терені на всю. Ще далеко до виборів, 6.I.1947 р., як в терен прислали около 100 осіб війська, то військо було розміщено по селах — при виборчих дільницях, а після стягнули в село Замшани і Велимче, переводили неімовірні акції в терені, робили обшуки, облави, стягали поставки, збирали збори та ін.

Від дня 1.II.1947 р. це військо було знову розміщено по селах від 9-ти до 15-ти осіб в кожному селі, до кожної групи в кожне село прикріпили одного НКВДиста або участкового, який як тереновий і командир даної групи оперували в терені, до цього покували по три метри довжини дроти,

---

¹⁷ Фонди НМІВВВ, КН-247183, Д-55415.

маючи на меті вишукати все, що є в дядька сховане в стороні — повстанець чи бочка жита»¹⁸.

У тексті згадується про місцевого комуністичного діяча — Комісарика. Маємо характеристику на нього, складену «Денисом» уже після проведення виборів (19 лютого 1947 р.):

«Нічіпор Філімонович Комісарик. Селянин с. Седлич Селищанського району Волинської області. Народився у 1912 році у сім'ї бідняка. Батько його теж був на стороні большевиків. Господарка у нього була зразу добра, а потім став батько з сином працювати у підпіллі на стороні більшовиків [...]. Присудили на 9 років, а тоді прийшли більшовики і освободили. Освіта у нього 7 класів. Член ВКП(б) [...]. Від 1945 р. він був на курсах партійних у м. Львові, учився до кінця 1946 р. Потім він стає головою райвиконкому. А тепер його обирали кандидатом у Верховну Раду, щоб лучше творив колгоспи, закладав таку [ситуацію], яка була у 1933–1934 рр. в Росії»¹⁹.

«Денисові» необхідно було підкреслити, що голодомор насамперед пов'язаний із радянською політикою колгоспного будівництва — як відомо, на той час одним із напрямків пропаганди була тема голодуючих у східних областях УРСР.

Особливу увагу привертає фрагментарний рукопис А. С. Михалевича без початку й кінця, на 13 аркушах, у вигляді таблиці з даними на 157 родин, що були депортовані до Сибіру (або Донбасу?) у 1947–1948 рр.²⁰ Найстаршому з цього переліку — під дев'яносто років, наймолодшому — рік. Усі українці, освіта — початкова, типовий фах — «хлібороб», «лісник», «крavecь».

Як відомо, перша масова депортація членів сімей оунівців та активних повстанців відбулася на теренах Західної України у жовтні 1947 р. Згідно з довідкою МВС УРСР від 23 листопада 1948 р. про кількість виселених із території України у 1944–

¹⁸ Фонди НМІВВВ, КН-247174, Д-55406.

¹⁹ Там само, КН-247176, Д-55408.

²⁰ Там само, КН-247268, Д-55500.

1948 рр., з Волинської області було депортовано 2711 сімей (9050 осіб)²¹.

Б. Поточні матеріали про діяльність служби безпеки ОУН.

В архіві А. С. Михалевича зберігається 9 протоколів допитів районної служби безпеки ОУН: М. М. Глухоманова, В. Д. Костюка («Якова»), П. Я. Тарасюка, М. В. Макарука («Плужника»), Ф. П. Петрука («Крука»), В. Г. Бондаря («Берези»), С. О. Шинкарука («Оніщенко»), Н. Ю. Сидорець («Чайки») в 1947–1948 рр.²² Згідно з «Організаційним звітом» від 15 березня 1947 р., до служби безпеки Старовижівського району «було залучено 35 інформаторів, з них: ідейних — 33, зашантажованих — 2»²³.

Вірогідно, що одним із «зашантажованих» був І. Ф. Борзовець («Турія»), протокол допиту члена СБ ОУН зберігся в архіві А. С. Михалевича:

«У липні 1946 року мене викликав НКВД в військовій ступінь майор, прізвище його не знаю. Визов був під арештом, що проводили мене 5 військових із гарнізону с. Велимча, то посадили в лъох [...] після мене визвали через військових до майора, старшого віку 50–60 р. із жовтими погонями. По-перше, мене спитав: “Чи ти просив бандитів на свадьбу, чи вони самі прийшли?” (це було весілля самого його, Борзовця Сака) [...]. Кілька разів питав, по кожнім разі сильно бив рукою по морді і березовим кийом по спині, вимагаючи від мене, чи я повстанців просив на своє весілля. Я з кожним разом говорив, що я не просив. Нарешті, вбивши мене до півсмерти, і каже цей майор: “Якщо ти будеш вірний і будеш видавати бандитів-бульбівців, то будеш жити, якщо ні, то сейчас уб’ємо”. Я, будучи до півсмерти побитий та змучений, ризикнув підписати декларацію про співпрацю з НКВД.

²¹ Депортації: Західні землі України (кінець 30-х – початку 50-х рр. XX ст.): Документи, матеріали, спогади: 1946–1947 рр. – Т. 2. – Л., 1996. – С. 300.

²² Фонди НМІВВВ, КН-247294, Д-55526; КН-247292, Д-55524; КН-247291, Д-55523; КН-247290, Д-55522; КН-247289, Д-55521; КН-247288, Д-55520.

²³ Там само, КН-247183, Д-55415.

Безпосереднім моїм керівником був призначений капітан із Велимчанського гарнізону. Коли ми обзнайомилися і подано мені кличку “Турія”, мені було завдання:

1. При зауваженні повстанців негайно повідомляти гарнізон:
  - а) до кого зайдуть;
  - б) куди йдуть;
  - в) де остановляться на довгий час, день чи ніч;
  - г) якщо зайдуть до тебе, не жаліти того, що бере, бо він зі зброєю;
  - д) по виході з хати негайно повідомити про це гарнізон, або тайно стежити, де остановився на домівку, так само повідомити гарнізон.
2. Попоїти горілкою та одночасно повідомити гарнізон.
3. Перечувати від населення та доносити, де відбулися збори.
4. Викривати сховища повстанців:
  - а) перечувати від населення;
  - б) їхати по дрова та зауважувати шкорупки з яєць, лущ-пайки з картоплі, огнище зі знаком посуду, що в ній мала варитися їжа;
  - в) під верхами зрізаних дерев зауважувати, чи там є сховища;
  - г) зауважувати дим з-під землі;
  - д) зауважувати на землі в різних місцях, в полі, в лісі та інших теренах;
  - е) сховища зауважувати в різних місцях;
  - є) загородки в будинках.
5. Зауважувати про рух сусіда:
  - а) куди найбільше ходить;
  - б) що несе за хліб, горілку, інші харчі;
  - в) зауважувати невчасно світиться в хаті вогонь;
  - г) чи часто жене самогон і де його діває, продає чи з ким пропиває.
6. Доносить про населення:
  - а) викривати ворогів советської влади;
  - б) проводити протирадянські розмови та критикувати радянську владу, щоб здобути довір'я населення;
  - в) узнавати людську думку;

- г) доносити протирадянські вислови;
- д) з ким говорить найбільше.

7. Родини повстанців пильно аналізувати, їх настроїв, з ким говорять, хто до них ходить, як ставляться до свого повстанця.

[...] На цьому кінчили і мене відпустили додому. За деякий час мене знову визвали до НКВД. Лейтенант Жданов назвав мене по кличці “Турія” і сказав, що віднині будете працювати зі мною. “Мне можна говорити всю тайну”.

За увесь мій час праці я доніс:

1. Що чув в Бузицькому лісі.
2. Донесено, що люди говорять, що “пусть Польша буде”.
3. Донесено, що якийсь дід ходив по хуторах.

Більше я нічого не доніс.

Підписали: “Денис” і “переслуханий” — Борзовець Ісаак (“Вухатий”)²⁴.

Отож, протокол допиту «Турії», а підпис під ним уже «Вухатого», тобто як «перешантажованого» інформатора служби безпеки Старовижівського районного проводу.

Зберігся також текст «Зобов’язання» «Вухатого» про перехід до спецслужби проводу:

«Я, нижче підписаний, селянин села Велимча Старовижівського району Борзовець Сак Федорович, в том, що я зробив великий проступок перед народом і перед організацією українських націоналістів, зобов’язався більшовикам працювати тайним агентом НКВД. Зробив кілька доносів, котрі є шкідливі для справи українського народу і від тим стаю активним чесним працівником УСБ. Всі наложені на мене обов’язки буду виконувати чесно й солідно, без застережень. За недодержання і невиконання положених на мене обов’язків буду відповідати перед УСБ»²⁵.

²⁴ Фонди НМІВВВ, КН-247273, Д-55505.

²⁵ Там само, КН-247272, Д-55504.

Із протоколу допиту Наталки Сидорець постає трагічна (на той час, можливо, типова) доля молодій жінки-«західнячки», яку змушували постійно обирати між «смертю від кулі» і «смертю в таборі»:

«Я, Сидорець Наталка Юстимівна, народилася 1922 р. в селі Шацьку Шацького р-ну Волинської області. Від 1932 р. вступила до школи [...] закінчила 7 класів. Працювала при батькові на господарці.

По приході большевиків 1939 р. вийшла заміж за молодшого лейтенанта зенітної артилерії Ткаченка Михалка Вікторовича, який походив родом з Києва [...]. З днем вибуху німецько-большевицької війни мій чоловік Ткаченко пішов на фронт [...] погіб в м. Коростені [...].

Від часу приходу німців 1941 р. я лишаюсь в м. Олика і поступаю на працю в шпиталь санітаркою, де працювала до серпня 1942 р. В зв'язку з тим, що в мене в селі Шацьку лишилась родина і рідне дитя — повертаю додому. По прибуттю додому вступаю на працю до сільської кооперативи щотоводом, де працюю до весни 1943 р.

В місяці листопаді 1942 р. вдруге виходжу заміж за шуцмана Кисля Івана Андрійовича ([...] від 1936 р. належав до Українського Національного Козачого Руху) [...].

В зв'язку з тим, що мій чоловік Кисіль працював в підпільній організації ОУН як інформатор СБ, падало підозріння зі сторони німців, і я з родиною переїхала в село Залісся Шацького району (родина чоловіка) [...].

По приході большевиків 1944 р. я з родиною повертаюсь в своє село Шацьк, де восени 1944 року поступаю на працю в район статистиком [...]. 10.III.1945 р. була суджена за “самовольный уход с работы” на чотири місяці тюремного ув'язнення.

В часі моєї роботи в райпромкомбінаті статистиком (грудень 1944 р.), до контори увійшов райуполномочений [...]:

— Ви только будітэ узнавать, как и что говорят і будіте нам всьо рассказывать. Ми вам наметили точку, где будім с Вами стрэчатсья, об етом нікто нэ будэт знать, кроме нас [...].

— Что ви не хотіте підписувать! Ми власть, ми довірені люді! Нам родіна доверіла і что ми схотім, то сделаім! [...]. Не хотіте до нас раз у місяць прійти, так будіть ходіть ежедневно [...].

Від 15.VII.1945 р. мене визвав голова виконкому Северинов, який сказав, щоб я поступила на працю в район або інакше вишлю на роботу в Донбас [...].

Поступила в райвідділ у кінофікації і театр бухгалтером і працюю на тій посаді до 22 жовтня 1947 р., тобто до дня мого вивозу на Сибір.

На початку липня 1947 р. з ініціативи повстанців я через свого рідного брата пов'язалась з повстанцями Гузіком і Соловйовим, які дали мені літератури, рівно ж дали завдання рев[олюційно]-організаційної роботи:

1. Охопити національно-свідомий елемент в райцентрі с. Шацьк.
2. Виготовити списки райадміністрації всіх установ, комсомолу і т. п.

З вищенаведених завдань виконано:

1. Охоплено трьох людей в райадміністрації, яких сама нагрузила їх вище подібною роботою.
2. Виготовлено списки на свою районову адміністрацію всіх установ.
3. В своїй ініціативі викрадено пістоля в главкіномеханіка.
4. Розклеювала кличі та летючки по райцентрі.
5. Вислали сов[єтською] поштою попереджуючі листи сов[єтським] урядовцями та літературу в районі [...].

Дня 22.X.1947 р. о 3-й годині ночі до мене прибуло додому чотирьох уозброених: майор — Шостак Микита по нац[іональності] українець, капітан — невідомий з військ МГБ, істребок місцевий з Шацька, Терета Трохим і голова с[іль]ради — Бегас Максим [...]. Більше стояли на дворі [...]. Сделали отбиск [...].

— Ідіть сюда. Так как ви сім'я учасника банди УПА, сов[єтськое] правітельство постановіло вас пэрэсэліть в другіє райони. Можітэ остаться вдома, когда схочіш совмэстно с намі работать, викривать банду [...].

— Я не буду нічого робить [...].

Відвезли в Кімеровську область в м. Прокоп'євськ [...] працювала "откатчиком" вугілля. По деякому часі мене переводять на працю в колгосп ім. Первого мая с. Преображенка Тяженського району [...]. Кожного місяця два–п'ять разів приїжджав оперуповноважений, який закликав до сільради й вимагав даних про повстанців [...].

Дня 1 липня 1948 р. мене арештовано через РОМГБ Тяженського району і відправлено під конвоєм [...] до Луцька [...]. Завели в канцелярію обл. МГБ»²⁶.

Із тексту незрозуміло, чому саме вже на другому допиті Н. Ю. Сидорець погодилася підписати зобов'язання:

«[...] в теченні одного місяця навяжу связь с бандою УПА, а в течении трех месяцев закончить работу и выдать одного из бандитов, Гузка или Соловья, с 20 июля перехожу на нелегальное положение».

Можливо, далися взнаки важкі випробування в таборах ГУТАБ.

До речі, Н. Ю. Сидорець — одна з тих, кого було депортовано в результаті спецоперації «Захід». Тоді, 21–22 жовтня 1947 р., протягом однієї доби із Західної України примусово вивезли 76 192 осіб (із них до Кемеровської області найбільше — 27 946)²⁷.

Про те, що «об'єктами особливої уваги» служби безпеки ОУН ставали, передусім, представники владних структур, правоохоронних органів та цивільні особи, що активно співпрацювали з місцевим партійно-радянським апаратом, переконливо свідчать «Каталог впливаючих матеріалів» (збірки характеристик на представників місцевого апарату), датований березнем 1947 р., а також «Листи адміністрації Старовижівського і Ратнівського районів» від 30 листопада 1948 р.²⁸ Згадані в «Каталозі...» радянські посадовці (за винятком П. К. Кошелюка) за півтора ро-

²⁶ Фонди НМІВВВ, КН-247295, Д-55527. Текст документа цитується без виправлень.

²⁷ Українська повстанська армія: Історія нескорених. – Л., 2007. – С. 315.

²⁸ Фонди НМІВВВ, КН-247263–247264, Д-55495–55496.

ки після цього вже ніде не фігурують. Імовірно, вони були змушені залишити свої посади голів сільрад, а П. К. Кошелюку вдалося, так би мовити, «уціліти» тому, що він не наважився виступати з критикою влади, яка пропонувала «продавати людей».

В. Аналітично-інформативні матеріали.

Подібних документів в «архіві Михалевича» найбільше. Це, зокрема, звітні записки з аналізом організаційної, пропагандистської діяльності, а також поточної роботи служби безпеки ОУН. В іншому типі записок відображаються актуальні питання, які розв'язував провідник Старовижівського районного і надрайонного проводів, надрайону «Балка».

Майже 70% цих матеріалів представлено у вигляді різноманітних таблиць. Попри те, що вони збереглися фрагментарно й з досить суттєвими «провалами», документи спонукають до відповідних зіставлень та статистичного аналізу. У доповідних записках щодо організаційної діяльності аналізуються, серед іншого, стан матеріально-технічного забезпечення повстанських підрозділів. Так, в «Організаційному звіті» від 15 березня 1947 р. читаємо:

«[...] 6. Господарчі справи.

а) спис речей (пересилається в залученню);

б) грошовий стан — немає»²⁹.

«Господарчий звіт» від 15 березня 1947 р. був у вигляді розлогої таблиці: «Назва товару», «Одиниця виміру», «З попереднього», «Прихід», «Розхід» (для УПА — «Страчено»), «Решта». Заповнено лише «Решта»:

«1. Ровер — 1;

2. Швейна машинка — 1;

3. Далековид — 1;

4. Патефон — 1;

5. Плити — 10;

---

²⁹ Фонди НМІВВВ, КН-247182, Д-55414.

6. Штампи на кличі — 2;
7. Апарат [телефонний] (стінний) — 1;
8. Бензина, літрів — 10;
9. Паперу, кг — 10;
10. Кальки, аркушів — 250»³⁰.

«Звіт стану господарчих запасів» за III квартал 1947 р. з терену «Балка» станом на 1 вересня 1947 р. виглядав дещо солідніше³¹. Усі графи таблиці заповнено. До витрат додалося — про використання сірників, мила, пасти для взуття, шкіри для чобіт, ниток, кремів для гоління та обличчя. Касовий звіт терену «Балка» мав наступну динаміку³²:

Оборот	1946	1947	I кв. 1948	II кв. 1948
Прибутки	Невідомо	99 906	2552	6271
Витрати	Невідомо	99 188	2416	5639
Сальдо	1470	1725	136	532

Переважна більшість прибутків протягом усього зазначеного періоду — від «БФ» (збирання грошей у населення в обмін на своєрідні підпільні облігації, «бофони»). У звіті вказано навіть псевдо кущових, що їх передали — «Роман», «Степан», «Яр», «Ворон», «Панас», «Ясен», «Марко», «Гриць», «Арлам», «Вершенко», «Зоренко». Іноді вказувалися інші джерела поповнення — «забрано у фінагента», «забрано в райфінвідділі».

Гроші витрачалися на закупівлю паперу, канцелярського приладдя, «нафти» (вірогідно гасу), «фотоматеріалів», «вазелину для зброї». У 1947 р., наприклад, було придбано дві друкарські машинки ціною 5632 руб. До витрат віднесено і пересилання грошей «до гори» — очільникам на псевдо «63» або «42», «на допомогу родинам, вивезеним на Сибір» — 1200 руб.

³⁰ Фонди НМІВВВ, КН-247184, Д-55416.

³¹ Там само, КН-247244, Д-55476.

³² Там само, КН-247252–247255, Д-55484–55487.

Звіти за III квартал 1947 р. (датовано 1 вересня) і за I квартал 1948 р. (від 29 лютого) про стан друкарської техніки закодовані³³. Вірогідно, через бажання зберегти у глибокій таємниці дані про підпільну мережу друку. П'ять документів містять інформацію про тиражування, розповсюдження вишкільної та популярної літератури. У звіті вказуються назви підпільних листівок, брошур, книжок, кількість примірників, псевдо їх поширювачів, результати розповсюдження, плани щодо подальшого виготовлення³⁴.

Серед збережених інформативно-аналітичних матеріалів служби безпеки є фрагмент «Слідчо-оперативного звіту» від 20 лютого 1947 р., «Бойове оперативне зіставлення з терену "Балка"» № 2; № 1/48 — за III квартал 1947 р. (датовано 1 вересня) і за I квартал 1948 р. (від 29 лютого)³⁵. Звіт містить фрагмент таблиці під назвою «Знищено большевицьких активістів» у 1944–1946 рр. У графі «Примітка» вказувалися причини вбивства: «партизан», «голова агентури с. Велимча», «стрибок», «участковий», «голова с[іль]р[ади]», «комсомолка», «капітан», «секретар с[іль]р[ади]».

У документі додатково зазначається:

«Крім вищеподаних, подається число, при котрих немає даних, СБ знищило: 29 осіб, в т. ч. майорів — 1, капітанів — 1, лейтенантів — 6, сержантів — 3, голів райисполкому — 1, начальник міліції Заболотянського району — 1, голів сільрад — 2, секретарів сільрад — 1 і 13 осіб інших рядових адміністраторів.

УПА знищило: 44 осіб, в т. ч. полковник — 1, капітанів — 1, лейтенантів — 2, старшин — 1, сержантів — 2, голів сільрад — 2, участкових — 1, істребків — 4, суддю нарсуду — 1, голова райвиконкому — 1, начальник НКГБ — 1, начальника НКВД — 1, інших рядових і адміністраторів — 26 осіб. Загальне число по районі — 84 особи (за неповними

³³ Фонди НМІВВВ, КН-247248, Д-55480; КН-247250, Д-55482.

³⁴ Там само, КН-247255–247257, Д-55487–55489; КН-247259–247260; Д-55491–55492.

³⁵ Там само, КН-247171, Д-55403; КН-247246–247247, Д-55478–55479.

даними (включаючи, ком. СБ* друга “Кузьменка”, про котрих нема даних)»³⁶.

Збереглося також «Бойове оперативне зведення» — таблиця на 29 позицій. Вірогідно, форму цього зведення було затверджено задовго до переходу у глибоке підпілля, адже тут указано наступні параметри бойової діяльності: «Знищено гарнізонів», «Зірвано мостів», «Висаджено ешелонів», «Знищено або захоплено тяглових засобів» і т. д. На час формування архіву більш актуальними були: «Знищено членів ВКП(б)», «Знищено Співр[обітників] МВД». Отож, у терені «Балка» № 2 станом на 1 вересня 1947 р. проведено «засідку» та «наступальний бій», «знищено сексота», «здобуто 2 кріси». Станом на 20 лютого 1948 р. «Балка № 1/48» провела «оборонний» і «наступальний» бої, «знищено 12 ворогів», з них 8 «сексотів», «здобуто крісів — 1».

Особливу увагу привертають суспільно-політичні огляди та звіти, датовані 20 лютого, 15 березня, 30 вересня 1947 р., 30 червня та 30 вересня 1948 р. й додаткові інформації до них³⁷. Навіть у фрагментарному вигляді ці документи дають можливість уявити перебіг подій у конкретній адміністративно-територіальній одиниці. У звітах подано узагальнені дані про кількість радянських допоміжних силових структур, які фігурують під назвами «озброєна адміністрація», «стрибки», їх застосування:

«Уозброєна адміністрація [...] як збройна сила у спеціальних акціях не використовувалася, лише в підписці на державні позики і організаціях колгоспників» (огляд від 30 вересня 1948 р.)³⁸.

Чи не найбільше йдеться про «стрибків» («стрибів», «істребків»). В огляді від 20 лютого 1947 р. А. С. Михалевич дав характеристику їх бойовій спроможності:

---

* Так у тексті.

³⁶ Фонди НМІВВВ, КН-247171, Д-55403.

³⁷ Там само, КН-247172, Д-55404; КН-247181, Д-55413; КН-247237, Д-55469; КН-247238, Д-55470; КН-247243, Д-554475.

³⁸ Там само, КН-247243, Д-55475.

«Санітарно та матеріально істребки не забезпечені. Відношення до населення при своїм розміщенні добре, бо кожного разу ходять до них їсти і тому відносяться добре, поза своїм розміщенням на хуторах і в ін. місцевостях відносяться погано, грабують і ін. Відношення до ОУН-УПА погане, ходять в стежу, шукають і ін. До большевиків також не дуже добре ставляться, вже самі побачили, що і їх чекає голод, починають нарікати на большевиків. Активність не дуже велика, коли підуть самі істребки, то не переводять обшуків, лише шукають їсти, більше всього, то істребків використовують для охорони села та районових представників, які виїжджають в терен в різних справах»³⁹.

Наведемо назви всіх спеціальних інформативно-аналітичних матеріалів архіву:

- «Звіт нищення населення за період большевицької окупації Старовижівського району» від 1 січня 1947 р.⁴⁰;
- «Листа впадших повстанців-революціонерів в боротьбі з німецько-большевицькими окупантами в 1942–1948 рр. Старовижівський район» від 10 жовтня 1948 р.⁴¹;
- «Листа впадших повстанців-революціонерів в боротьбі з німецько-большевицькими окупантами в 1942–1948 рр. Ратнівський район» від 10 жовтня 1948 р.⁴²;
- «Листа адміністрації Старовижівського району» від 30 листопада 1948 р.⁴³;
- «Листа адміністрації Заболотянського району» від 30 листопада 1948 р.⁴⁴;
- «Листа істребків Заболотянського району» від 30 листопада 1948 р.⁴⁵;

³⁹ Фонди НМІВВВ, КН-247172, Д-55404.

⁴⁰ Там само, КН-247170, Д-55402.

⁴¹ Там само, КН-247263, Д-55495.

⁴² Там само, КН-247262, Д-55494.

⁴³ Там само, КН-247264, Д-55496.

⁴⁴ Там само, КН-247265, Д-55497.

⁴⁵ Там само, КН-247266, Д-55498.

- «Спис колгоспів Старовижівського району» від 17 травня 1949 р.⁴⁶;
- «Листа сільського активу та адміністрації з сіл цілого району Старовижівського» від 17 травня 1949 р.⁴⁷

Загалом у таких інформаційно-аналітичних документах ідеться про втрати серед місцевого населення, членів ОУН та УПА, представників партійно-радянського апарату й силових структур, організаторів колгоспів, активістів. Найбільші втрати серед населення були у Старовижівському районі — батьківщині А. С. Михалевича. Так, із 1942 р. тут

- «постріляно большевиками» — 69 осіб (дані по 6 селах),
- «згинуло на фронті» — 163 особи (дані по 6 селах),
- «інвалідів» — 68 осіб (дані по 6 селах),
- «зліквідоване господарств большевиками» — 60 (дані по 6 селах),
- «вивезено на Сибір» — 15 родин, 48 осіб (дані по 6 селах),
- «у в'язницях» — 75 осіб (про кількість сіл даних немає, відсутній фрагмент).

По кожному з указаних розділів примітка: «3 решти 21 села району даних немає».

Звітна документація низового апарату

Хронологічні рамки цих матеріалів: травень 1946 – травень 1947 рр. Автори відомі лише за своїм псевдо. Встановлення їх належності до конкретних структур — предмет подальшого дослідження. За змістом представлених звітних документів, вірогідно, вони працювали у пропагандистській референтурі. Також збереглися тексти національно-патріотичних віршів, народних та революційних повстанських пісень, переказів місцевих байок антирадянського змісту.

«Зведення» написані на невеличких клаптиках уже поживлого паперу й підписані псевдо «Василь». Загалом їх одинад-

⁴⁶ Фонди НМІВВВ, КН-247261, Д-55493.

⁴⁷ Там само, КН-247354, Д-55586.

цять: перше — від 9 травня 1947 р., решта — від вересня того ж року⁴⁸. У них ідеться про облави, нічні засідки, патрулювання військ НКВС та районних уповноважених внутрішніх справ у с. Велимча Старовижівського району. «Зведення» підготовлено за конкретною формою, однак у датованому 7 березня 1947 р. «Василь» докладно описав про вилучення активістами зерна під час хлібозаготівлі у селянської родини:

«6.III на хуторі Велика до господаря Кузьми Прокіпа заїхали бочкодари й питають, скільки Вам було позначено закупки. Хазяїн вже мовчить, а хазяйка каже, що було назначено центнер. “А скільки Ви оддали?”. Вона каже півцентра, то й собі немає. Тоді він каже: “Пойдем посмотрим, есть у Вас хлеб или нет”. Й пішов орудовати по коморі. А хазяїн навіть з хати не виходить. Тоді він знайшов, що в нього 4 пуди жита, та й приходить до хати й каже: “Ты говоришь зерна нету, а я нашел. Иди быстрее, насыпай 3 пуда”. Хазяїн мовчить, а хазяйка каже: “Ви хотите, щоб ми голодною смертю повмирали? В нас еще четверо детей”. Тоді той: “Хлеб бережешь для националистов, для бандитов? А советскому государству не хочеш дать помощи? Теперь имеешь 4 пуда, а в нас люди сидят без килограмма хлеба [...]”. І бере хазяїна арештовує. Тоді діти в крик. Ні на що не зважає. Жене на сані, а діти слідом біжать: “Та нехай той хліб весняний забирать, аби тільки батько мав жити”. Тоді він бачить, що хазяїн йде з ним, він вертається, набирає сам. На сані. Поїхав до слідуєчої хати. Отак закуп проходить»⁴⁹.

Також в «архіві А. С. Михалевича» збереглися інформації, підписані псевдонімом «Степан», вірогідно, він був станичним:

- «Листа червоними знищеного населення в с. Замшани Старовижівського району від 1.XII.43 р.–1.I.47 р.»,
- «Листа знищених червоних активістів і сексотів у с. Замшани від 1.III.43 р.–1.I.47 р.»,

⁴⁸ Фонди НМІВВВ, КН-247195–247204, Д-247427–247436.

⁴⁹ Там само, КН-247174, Д-55406.

- «Опис ув'язнених людей большевиками 1.XII.45 р.–1.I.47 р. с. Замшани»,
- «Листа населення, вивезеного на Сибір у с. Замшани» (усі датовано 16 січня 1947 р.)⁵⁰.

При порівнянні інформації з «Листа впадших мешканців Старовижівського району у 1942–1946 рр. за большевицьку окупацію» щодо с. Замшани, яку подав А. С. Михалевич, стає зрозумілим, що він користувався даними зі «Зведення» «Степана».

Чимало збереглося текстів віршів і пісень. Гадаємо, деякі з них можна віднести до унікальних. Характерний у цьому розумінні приклад із піснею «Спіть, хлопці, спіть...»⁵¹. До відомої антології повстанських пісенних творів внесено два інші її варіанти, що були записані, розшифровані й оброблені для хору Р. Кушніром від волинянки Д. М. Савочки (1938 р.н.)⁵².

Вишкільна та популярна підпільна література

До такої належать брошури, листівки, рідше книжки пропагандистського змісту: «Країни світу», «Техніка пропаганди», «Шляхи російського імперіалізму», «Визвольна боротьба Мазепи та Орлика», «Ідеологічний вишкіл» (ГОПІС, 1946–1947 рр.)⁵³. Є в колекції й приклади підпільної літератури гостросатиричного характеру: листівки «Советська механізація», «СРСР — омана». Окремо слід згадати про збережений фрагмент книжки «Український перець». Це — добірка фейлетонів, сатиричних оповідань, гуморесок, текстів пісень викривального, антирадянського змісту, серед авторів якої О. Кочегар, С. Оселедець, Ч. Місяць (вірогідно — літературні псевдоніми)⁵⁴. Друковані

⁵⁰ Фонди НМІВВВ, КН-247225, Д-55457; КН-247224, Д-55456; КН-247223, Д-55455; КН-247222, Д-55454; КН-247221, Д-55453.

⁵¹ Там само, КН-247193, Д-55425.

⁵² За волю України: Повстанські пісні. – Львів, 2007. – С. 256–257.

⁵³ Фонди НМІВВВ, КН-247342, Д-55574; КН-247346, Д-55578; КН-247345, Д-55577; КН-247344, Д-55576; КН-247340, Д-55572; КН-247343, Д-55575.

⁵⁴ Там само, КН-247330, Д-55562; КН-247329, Д-55561.

листівки — із доробку карикатурних творів члена Крайового проводу ОУН на ПЗУЗ Ніла Хасевича («Зота»). Використані в них тексти повторюються в «Українському перці». На жаль, не в повному обсязі представлено в «архіві А. С. Михалевича» інше унікальне видання — журнал політичного відділу УПА «До зброї», ч. 3, датований серпнем 1943 р. (із 12 сторінок відсутні 5–8)⁵⁵.

Лістівки низового пропагандистського апарату представлено у чернетках. При порівнянні почерку, вірогідно, їх автор — член Старовижівського районного проводу на псевдо «Стьопа». Це, зокрема, «Українська молодь!» і «Ми не хочим зовсім вас...»⁵⁶. За змістом наївні, навіть дещо примітивні, вони, проте, несуть неабияке емоційне навантаження. Відомо, що у системі структур ОУН ішло серйозне коригування як ідейно-політичного, так і граматичного рівня видань. Гадаємо, саме тому лістівки «Стьопи» не мали поширення, так і залишившись у звітній документації.

Таким чином, навіть зазнавши сторонніх втручань і суттєвих ушкоджень колекція А. С. Михалевича, на нашу думку, допомагає відтворити складні умови, в яких опинився український визвольний рух, починаючи від переходу у глибоке підпілля. Комплекс документів дає певне уявлення про особливості, напрямки роботи підпільників, провідників району, надрайону Ковельського окружного проводу ОУН. Широке оприлюднення зазначених матеріалів дасть змогу докладно вивчити повсякденне життя підпільників ОУН та бійців підрозділів УПА низового рівня. У поєднанні з іншими документами це поглибить дослідницькі уявлення про суперечливі й драматичні реалії українського національно-визвольного руху.

**Смирнова В. Коллекция документов из архива члена ОУН
А. Михалевича: первые результаты
историко-археографической обработки.**

В статье подано описание и первые результаты историко-археографического исследования коллекции документов участника украинс-

⁵⁵ Фонди НМІВВВ, КН-247347, Д-55579.

⁵⁶ Там само, КН-247355–247356, Д-55587–55588.

кого національно-освободительного движения Андрея Михалевича, которая в 2010 г. была передана на хранение в Национальный музей истории Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.

Ключевые слова: архивное дело, музейное дело, УПА, ОУН, национально-освободительное движение, Западная Украина, Волынская область, Ровенская область.

Smirnova V. Collection of documents from private archive of OUN member Andriy Myhaylevych: the first results of historical and textual analysis.

The article is dedicated to the description and the first results of historical and textual analysis of collection of documents from private archive of OUN member Andriy Myhaylevych that was transferred to the National Museum of the History of Great Patriotic War of 1941–1945 in 2008.

Key words: museum studies, archival case, UPA, OUN, national liberation movement, Western Ukraine, Volyn' region, Rovno region.